

Прирачник за пристап до социјални услуги на локално ниво за ромските практичари и ромската заедница

РОМАКТЕД фаза 2 - заедничка програма на
Европската Унија и Совет на Европа “Промовирање
на добро управување и зајакнување на Ромите на
локално ниво”

Гордана Несторовска
Софија Георгиевска
ноември 2024

Оваа публикација е изработена во рамки на програмата РОМАКТЕД 2 со финансиска поддршка на Европската Унија и Советот на Европа.

Нејзината содржина е единствена одговорност на авторите. Изразените ставови не може да се смета дека ги одразуваат официјалните мислења на Советот на Европа и на Европската Унија.

Дозволена е репродукција на извадоци (до 500 збора), освен за комерцијални цели се додека интегритетот на текстот е сочуван, извадокот не се користи вон контекстот, не се даваат нецелосни информации или генерално не се наведува читателот во погрешен правец во однос на природата, опсегот или содржината на текстот. Секогаш мора да се наведе изворниот текст на следниот начин “©Совет Европа, година на издавање”. Сите други барања во врска со репродукцијата/преводот на целиот или делови од документот, треба да се достават до Директоратот за комуникација, Совет на Европа (F-67075 Strasbourg Cedex or publishing@coe.int).

Целата друга кореспонденција во врска со овој документ треба да се упатат на РОМАКТЕД Програмата при Одделот за Роми и Патувачи, Avenue de l'Europe F-67075 Strasbourg Cedex, France - Tel. +33 (0)3 88 4, 1 20 00
E-mail: roma.team@coe.int

© Совет на Европа, ноември 2024.

Сите права се задржани. Правата на користење ги има Европската Унија под одредени услови.

Дизај на насловна страна: Кенан Таир, Институт за истражување и Анализа на политики Ромалитико

Слика на насловната страница: РОМАКТЕД Програма фаза 2

СОДРЖИНА

Вовед	5
1. Позадина за ромската популација во Северна Македонија	6
1.1. Клучни наоди од Прегледот за проширување на ЕУ 2023 година	6
1.2. Меѓународните стандарди и национална стратегија за инклузија на Ромите	7
1.2.1. Национална стратегија за инклузија на Ромите 2022-2030	7
1.2.2. Познанска декларација	9
1.2.3. Европска гаранција за деца	9
1.2.4. Улогата на УНИЦЕФ и податоци	9
2. Социјални услуги и социјална заштита	10
2.1. Пристап на Ромите до социјални услуги	10
2.1.1. Преглед	10
2.1.2. Тековна состојба	10
2.1.3. Владини иницијативи	10
2.1.4. Најдобри практики од други земји	11
2.2. Домување	12
2.2.1. Тековна состојба	12
2.2.2. Владини иницијативи	12
2.2.3. Предизвици	14
2.2.4. Најдобри практики од други земји	14
2.3. Здравствена заштита	14
2.3.1. Тековна состојба	14
2.3.2. Владини иницијативи	15
2.3.3. Најдобри практики од други земји	15
2.4. Финансиски услуги	16
2.4.1. Преглед	16
2.4.2. Влада поддршка	16
2.4.3. Најдобри практики од други земји	16
2.5. Вработување	17

2.5.1.	Тековна состојба.....	17
2.5.2.	Владини иницијативи	17
2.5.3.	Предизвици.....	18
2.5.4.	Најдобри практики од други земји.....	18
2.6.	Пристап до услуги за Ромите повратници.....	19
2.6.1.	Преглед.....	19
2.6.2.	Клучни предизвици	19
2.6.3.	Препораки.....	19
2.6.4.	Најдобри практики од други земји.....	20
2.7.	Заклучоци за пристапот до социјални услуги.....	20
2.7.1.	Станбени предизвици / домување.....	20
2.7.2.	Подобрување на здравствената заштита.....	21
2.7.3.	Можности за вработување.....	21
2.7.4.	Пристап до образование.....	21
2.7.5.	Финансиски услуги.....	21
2.7.6.	Лична документација	22
2.7.7.	Општ ефект	22
3.	Правата на парична помош од социјална и детска заштита.....	22
3.1.	Закон за социјална заштита.....	23
3.2.	Закон за заштита на децата	27
3.3.	Закон за социјална сигурност на старите лица.....	28
3.4.	Други закони поврзани со подобрување на пристапот до социјалните услуги и социјалната заштита на Ромите на локално ниво.....	29
3.4.1.	Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство	29
3.4.2.	Закон за спречување и заштита од дискриминација.....	30
4.	Препораки за подобрување на пристапот до социјални услуги.....	31
Анекс 1: Сеопфатен преглед на јавните услуги и пристапот за ромската заедница		35
1.	Услуги за лична документација	35
2.	Услуги за социјална заштита.....	36
3.	Здравствени услуги.....	37

4. Образовни услуги.....	38
5. Услуги за вработување.....	38
6. Услуги за домување.....	39
7. Специјализирани социјални услуги.....	40
Анекс 2.....	42
Установи за социјална заштита.....	42
Анекс 3.....	44
Прашања за општините за социјални услуги согласно член 22 од Законот за локална самоуправа	44
Анекс 4	45
Прашалник за пристап до социјални услуги за Роми	45

ВОВЕД

Ромската заедница во Северна Македонија се соочува со значителни предизвици при пристапот до социјалните услуги, и покрај различните владини и невладини иницијативи насочени кон подобрување на нивните социоекономски услови. Се уште постојат пречки кои го попречуваат нивното целосно вклучување во општеството, вклучувајќи дискриминација, недостаток на информации и бирократски пречки. Овој прирачник е создаден за да ги адресира овие предизвици преку обезбедување детален преглед на тековната состојба на социјалните услуги, идентификување на најдобрите практики и понуда на практични препораки за подобрување на пристапот до овие услуги.

Сеопфатниот пристап изложен во овој прирачник има за цел да ги идентификува значајните предизвици со кои се соочува ромската заедница при пристапот до социјалните услуги во Северна Македонија. Со фокусирање на идентификуваните празнини и имплементирање на целни препораки, овој прирачник има за цел да промовира поинклузивно и поправично општество во согласност со Целите за одржлив развој (SDGs) и принципот на „Ниту еден да не биде изоставен“ (LNOB).

Целите за одржлив развој (SDGs), особено SDG 1 (Нема сиромаштија), SDG 3 (Добро здравје и благосостојба), SDG 4 (Квалитетно образование), SDG 8 (Достојно вработување и економски раст) и SDG 10 (Намалување на нееднаквостите), служат како водечки рамки за овој прирачник. Принципот „Никој да не биде изоставен“ (LNOB) е централна за овие цели, обезбедувајќи дека маргинализираните заедници, вклучувајќи ги и Ромите, не се изоставени во постигнувањето на одржливиот развој.

1. Позадина за ромската популација во Северна Македонија

Според последниот попис од 2021 година, биле регистрирани 46.433 лица како Роми, што претставува 2,53% од населението. Поголемиот дел од нив се муслимани. И покрај напорите за подобрување на нивните социоекономски услови, многу Роми сè уште се соочуваат со значителни пречки при пристапот до образование, вработување, здравствена заштита и станбени прашања. Овие пречки вклучуваат дискриминација, недостаток на информации и бирократски пречки. Како резултат на тоа, ромската заедница често има полоши здравствени резултати, пониска образовна постигнатост и повисоки стапки на невработеност во споредба со општото население.

1.1. Клучни наоди од Прегледот за проширување на ЕУ 2023 година

Прегледот за проширување на ЕУ од 2023¹ година истакнува неколку критични прашања во врска со ромската популација во Северна Македонија:

- **Вработување:** Стапката на вработеност меѓу ромската популација е 23%, што е значително пониско од националниот просек. Стапката на невработеност е 67%, а само 8% од Ромките се вработени. Многу Роми работат во неформалните сектори, како што се трговијата, такси услугите, градежништвото и земјоделството.
- **Образование:** Само 7% од ромските деца на претшколска возраст се запишани во градинки, а 75% од ромските деца на возраст од 6-18 години се запишани во училиште. Финансиските ограничувања и оддалеченоста на училиштата се главни пречки за образованието.
- **Здравство:** Животниот век на ромската популација е 10 години пократок од националниот просек. Пристапот до здравствени услуги е ограничен, при што многу Роми немаат здравствено осигурување.
- **Социјални услуги:** Гарантираната минимална помош (ГМП) е најчесто користено социјално право од страна на Ромите корисници. Сепак, постојат предизвици во интегрирањето на примателите на ГМП на пазарот на труд поради дискриминација, ниско ниво на образование и недостаток на поддршка.

¹ [Izvestaj EK 2023.pdf \(sobranie.mk\)](#)

1.2. Меѓународните стандарди и национална стратегија за инклузија на Ромите

1.2.1. Национална стратегија за инклузија на Ромите 2022-2030

Стратегијата за инклузија на Ромите 2022-2030 е сеопфатна рамка развиена од Владата на Северна Македонија за решавање на социо-економските предизвици со кои се соочува ромската заедница. Оваа стратегија е усогласена со Стратешката рамка на ЕУ за ромска еднаквост, инклузија и учество (2021-2030) и ги вклучува обврските направени во рамките на Познанската декларација.

Визија

Визијата на Стратегијата за инклузија на Ромите 2022-2030 е да создаде инклузивно општество во кое Ромите имаат еднаков пристап до можности, ресурси и услуги, што ќе доведе до подобар квалитет на живот и социо-економска интеграција.

Принципи и вредности

Стратегијата се базира на принципите на еднаквост, недискриминација и активно учество на Ромите во процесите на креирање политики. Таа го нагласува значењето на комбинирање на општи и целни мерки за решавање на специфичните потреби на ромската заедница.

Стратешки цели

Стратешките цели на Стратегијата за инклузија на Ромите 2022-2030 вклучуваат:

- Подобрување на пристапот до квалитетно образование за ромските деца и млади: Зголемување на стапката на запишување и завршување на основно, средно и високо образование; обезбедување стипендии и поддршка за учење; промовирање на инклузивни образовни практики.
- Зголемување на можностите за вработување и економско учество на Ромите: Спроведување програми за стручна обука, субвенции за вработување и поддршка за претприемништво; промовирање мерки против дискриминација на пазарот на трудот.
- Обезбедување пристап до адекватно домување и услови за живеење за ромските семејства: Развивање на достапни станбени проекти, легализирање на неформалните населби и подобрување на инфраструктурата во ромските заедници.

- Подобрување на здравствените резултати и пристапот до здравствени услуги за Ромите: Подобрување на пристапот до здравствени услуги преку ромски здравствени медијатори, мобилни клиника и целни здравствени програми; подобрување на здравствената писменост и превентивната грижа.
- Промовирање на ромската култура и борба против антициганизмот: Промовирање на ромската култура и наследство преку културни настани и образовни програми; справување со стереотипите и предрасудите.
- Обезбедување на цивилна регистрација и правна документација за сите Роми: Обезбедување дека сите Роми се регистрирани во граѓанските регистри; обезбедување правна поддршка за добивање лични документи.

Мерки за постигнување на стратешките цели

За постигнување на овие цели, стратегијата опфаќа специфични мерки во секоја приоритетна област:

- Образование: Зголемување на стапката на запишување и завршување на основно, средно и високо образование; обезбедување стипендии и поддршка за учење; промовирање инклузивни образовни практики.
- Вработување: Спроведување програми за стручна обука, субвенции за вработување и поддршка за претприемништво; промовирање мерки против дискриминација на пазарот на трудот.
- Домување: Развивање достапни станбени проекти, легализирање на неформалните населби и подобрување на инфраструктурата во ромските заедници.
- Здравство: Подобрување на пристапот до здравствени услуги преку ромски здравствени медијатори, мобилни клиника и целни здравствени програми; подобрување на здравствената писменост и превентивната грижа.
- Култура: Промовирање на ромската култура и наследство преку културни настани и образовни програми; справување со стереотипите и предрасудите.
- Граѓанска регистрација: Обезбедување дека сите Роми се регистрирани во граѓанските регистри; обезбедување правна поддршка за добивање лични документи.

Мониторинг и евалуација

Имплементацијата на Стратегијата за инклузија на Ромите 2022-2030 ќе биде следена од Националното координативно тело за инклузија на Ромите, кое вклучува претставници од релевантните министерства, граѓански организации и меѓународни партнери. Редовни извештаи за напредокот и евалуации ќе бидат спроведувани за да се процени ефективностa на стратегијата и да се направат потребните прилагодувања.

1.2.2. Познанска декларација

Познанската декларација, усвоена за време на Самитот за Западен Балкан во 2019 година, ја зајакнува посветеноста на земјите од Западен Балкан, вклучувајќи ја и Северна Македонија, за подобрување на социо-економската инклузија на ромските заедници. Декларацијата го нагласува значењето на регионалната соработка и имплементацијата на националните стратегии за инклузија на Ромите. Таа поставува клучни приоритети како што се пристапот до образование, вработување, здравство, домување и граѓанска регистрација.

1.2.3. Европска гаранција за деца

Северна Македонија има започнато планови за воведување на Европската гаранција за деца, која има за цел да обезбеди дека ранливите деца имаат ефективен пристап до клучните услуги како здравство, образование, грижа за деца, квалитетно домување и исхрана. Оваа иницијатива е дел од пошироката стратегија на ЕУ за борба против детската сиромаштија и социјалната исклученост.

1.2.4. Улогата на УНИЦЕФ и податоци

Истражувањето на УНИЦЕФ открива дека 12% од децата на возраст од 5 до 17 години и 9% од децата под 5 години во Северна Македонија се соочуваат со мултидимензионална сиромаштија. Ромските деца се особено ранливи, при што секое трето дете доживува мултидимензионална сиромаштија во споредба со секое девето дете во општото население. Географски, Источниот и Југоисточниот регион имаат највисока преваленција на мултидимензионална сиромаштија, следени од регионот Полошки и Скопскиот регион.

Предизвици за ранливите деца

Децата кои се соочуваат со сиромаштија и исклученост се соочуваат со значителни пречки во пристапот до услуги. Над 21.000 деца во земјата немаат здравствено осигурување, а дури и осигурените деца од домаќинства со ниски приходи не се ослободени од плаќање за лекови и медицински производи. Пристапот до основно образование е бесплатен, но нема одредби за бесплатни училишни оброци, а воннаставните активности се само делумно покриени од општините, што ги става во неповолна положба децата од посиромашни семејства.

Европската гаранција за деца има за цел да ги реши овие проблеми обезбедувајќи дека ранливите деца имаат пристап до квалитетни услуги на ненастинат и недискриминаторски начин.

2. Социјални услуги и социјална заштита

Социјалните услуги опфаќаат широк спектар на системи за поддршка насочени кон подобрување на благосостојбата на поединците и заедниците. Овие услуги вклучуваат здравствена заштита, образование, домување и финансиска помош, меѓу другото. Тие играат клучна улога во развојот на заедниците и индивидуалната благосостојба, особено за маргинализираните групи како што е ромската заедница. Обезбедувањето на пристап до овие услуги е од суштинско значење за постигнување на Целите за одржлив развој (ЦОР) и исполнување на принципот „Никој да не биде изоставен“ (LNOB).

2.1. Пристап на Ромите до социјални услуги

2.1.1. Преглед

Социјалните услуги опфаќаат широк спектар на системи за поддршка насочени кон подобрување на благосостојбата на поединците и заедниците. Овие услуги вклучуваат здравствена заштита, образование, домување и финансиска помош, меѓу другото. Тие играат клучна улога во развојот на заедниците и индивидуалната благосостојба, особено за маргинализираните групи како што е ромската заедница. Обезбедувањето на пристап до овие услуги е од суштинско значење за постигнување на Целите за одржлив развој (SDGs) и исполнување на принципот „Никој да не биде изоставен“ (LNOB).

2.1.2. Тековна состојба

И покрај напорите за подобрување на пристапот до социјалните услуги, многу Роми сè уште се соочуваат со значителни пречки. Овие пречки вклучуваат дискриминација, недостаток на информации и бирократски пречки. Како резултат на тоа, ромската заедница често има полоши здравствени резултати, пониска образовна постигнатост и повисоки стапки на невработеност во споредба со општото население.

2.1.3. Владини иницијативи

Неколку иницијативи се насочени кон ромската заедница. На пример, проектот „Ромски здравствени медијатори“, спроведен од ХЕРА, обезбедува здравствени и социјални услуги за младите и маргинализираните заедници. Ромските здравствени медијатори работат директно на терен во ромските заедници за да им помогнат на семејствата, особено на оние што се во најтешка положба, да ги добијат здравствените и

социјални услуги што им следуваат. Напорите на ХЕРА вклучуваат сеопфатно сексуално образование (ССО) и обезбедување на националните здравствени услуги за сите граѓани.

Министерството за образование и наука ² ангажира ромски образовни медијатори кои ќе обезбедат дополнителна поддршка за учениците во основните училишта во општините со поголем број ученици од ромската етничка заедница. Нивната улога е да помогнат во подобрувањето на информираноста за можностите и пристапот до училишта, да имаат редовни средби со населението и вработените во основното училиште поврзани со образовните специфики и потреби на оваа ранлива група, редовно да соработуваат со стручните соработници и наставниците за подобрување на постигнувањата на учениците, како и да преземаат активности за намалување на напуштањето на воспитно-образовниот процес. Медијаторите работат и со учениците и со наставниците, но и соработуваат со родителите односно старателите и локалните самоуправи, граѓанскиот сектор и други институции и организации, со цел да им помогнат на децата успешно да го завршат основното образование.

2.1.4. Најдобри практики од други земји

Земји од ЕУ

1. **Словачка:** Заедничките центри за Роми обезбедуваат интегрирани социјални услуги, вклучувајќи образование, здравствена заштита и поддршка при вработување. Овие центри се ефективни во подобрувањето на пристапот до социјалните услуги за ромските заедници.
2. **Шпанија:** Проектот за овластување на Ромите нуди насочени социјални услуги и поддршка за ромските семејства, вклучувајќи пристап до здравствена заштита, образование и можности за вработување. Овој проект успешно ги подобри социо-економските услови на ромските заедници.

Не-ЕУ земји

1. **Албанија:** Проектот за социјална инклузија на Ромите обезбедува сеопфатни социјални услуги, вклучувајќи здравство, образование и поддршка при вработување за ромските заедници. Проектот го подобри пристапот до основни услуги и го зголеми социо-економскиот статус на ромските семејства.

²

[bing.com/ck/a?!&p=ec4637f1ba5ae2c1JmltdHM9MTcyNDg4OTYwMCZpZ3VpZDQzMmY3NGU4YS0xYmUxLTYxOTgtMWJjNC01Y2UwMWE0NzYwZWUmaW5zaWQ9NTE3Ng&ptn=3&ver=2&hsh=3&fclid=32f74e8a-1be1-6198-1bc4-5ce01a4760ee&psq=Ромски+едукативни+медијатори&u=a1aHR0cHM6Ly9tb24uZ292Lm1rlL2NvbnRlbnQyP2lkPTcyNzE&ntb=1](https://www.bing.com/ck/a?!&p=ec4637f1ba5ae2c1JmltdHM9MTcyNDg4OTYwMCZpZ3VpZDQzMmY3NGU4YS0xYmUxLTYxOTgtMWJjNC01Y2UwMWE0NzYwZWUmaW5zaWQ9NTE3Ng&ptn=3&ver=2&hsh=3&fclid=32f74e8a-1be1-6198-1bc4-5ce01a4760ee&psq=Ромски+едукативни+медијатори&u=a1aHR0cHM6Ly9tb24uZ292Lm1rlL2NvbnRlbnQyP2lkPTcyNzE&ntb=1)

2. **Турција:** Програмата за социјална помош за Ромите обезбедува насочени социјални услуги, вклучувајќи здравствена заштита, образование и финансиска поддршка за ромските заедници. Програмата го подобри пристапот до основните услуги и ја намали сиромаштијата меѓу ромските семејства.

2.2. Домување

2.2.1. Тековна состојба

Во Северна Македонија, значителен процент од младите возрасни лица, вклучувајќи ги и оние од ромската заедница, живеат со своите родители поради економска зависност. Според податоците на Евростат, од 2010 година, процентот на млади возрасни лица (18-34 години) кои живеат со своите родители останува висок. Во 2021 година, повеќе од едно од тројца возрасни лица во оваа возрасна група живееле со своите родители во 24 од 29 европски земји кои биле проучени. Во Северна Македонија, овој процент е алармантно висок, со земјата рангирана на четврто место во Европа со стапка од 42,6% во 2020 година. Оваа ситуација останува релативно непроменета од 2011 година.

2.2.2. Владини иницијативи

Владата спровела неколку иницијативи за решавање на прашањата со домувањето. Законот за социјална заштита од 2009 година специфицира парична надомест за домување на материјално и станбено необезбедени лица за две ризични групи: корисници на гарантирана минимална помош и лица кои до 18 годишна возраст имале статус на дете без родители и без родителска грижа, односно и по престанување на старателството, а најмногу до 26 годишна возраст³.

Начинот на остварување на правото на додаток за домување за корисници на гарантирана минимална помош ги определува советот на општината, на градот Скопје и на општините во градот Скопје, а за лице кое до 18 годишна возраст имало статус на дете без родители и без родителска грижа, образецот на барањето, потребната документација и начинот на остварување на правото на додаток за домување ги пропишува министерот. Средствата за остварување на правото на додаток за домување се обезбедуваат од буџетот на општината, на градот Скопје и на општините во градот Скопје, односно од Буџетот на Република Северна

³ [Право на социјално домување \(mtsp.gov.mk\)](http://mtsp.gov.mk)

Македонија. Средствата за остварување на правото на додаток за домување може да се обезбедат и преку донации, кредити и слично.

Сепак, младите лица кои не припаѓаат на овие групи, како што се студентите и маргинализираните заедници (ЛГБТИ, Роми, лица со попреченост), немаат опции за социјално или отворено домување доколку решат да го напуштат родителскиот дом.

Во септември 2018 година, владата ја усвои Националната стратегија за деинституционализација 2018-2027⁴ „Тимјаник“ и нејзиниот Акциски план. Стратегијата има за цел да ги трансформира големите социјални институции во услуги базирани на заедницата. Ова вклучува распределување на лица од институции во мали групни домови, станови и куќи низ целата земја. Овие домови прифаќаат млади лица без родителска грижа до 18 години. Младите негуватели одржуваат 24-часовен контакт со социјалните работници и психолозите, а надзорот се спроведува од страна на Институтот за социјални активности и Секторот за инспекциски надзор во Министерството.

Други владини напори вклучуваат:

- **Социјални згради за социјално ранливи групи:** Државата гради социјални станови кои се доделуваат на лица во социјално-економски ризик преку јавни повици. Во 2021 година, Министерството за транспорт и врски вети изградба на над 660 социјални згради низ земјата. Во Стратешкиот план на Министерството за транспорт и врски за 2022-2025⁵ година се дефинирани стратешките приоритети, вклучително и приоритетот Подобрување на станбена - комунална инфраструктура. За реализација на овој стратешки приоритет, како приоритетни цели се дефинирани: Распределба на социјални станови за социјално ранливите групи граѓани и изградба и реконструкција на системи за водоснабдување и третман на канализација, што ќе доведе до подобрување на квалитетот на животот
- **Проект „Купи куќа, купи стан“⁶:** Овој проект поддржува изградба или купување на нови куќи или станови преку модел каде што владата покрива дел од месечната рата за кредит во првите пет години.
- **Проект „Купи куќа за млади“⁷:** Наменет за млади под 35 години, овој проект нуди слична поддршка за стекнување на домување, со специфични критериуми за подобност вклучувајќи ограничувања на приходите и немање претходни станбени кредити.

⁴ [Strategija_deinstitucionalizacija_Timjanik_2018-2027.pdf \(mtsp.gov.mk\)](#)

⁵ [Strateski plan 2023-2025 za web.pdf \(mtc.gov.mk\)](#)

⁶ [KKKS Презентација_02 \(finance.gov.mk\)](#)

⁷ [KKKS Презентација_02 \(finance.gov.mk\)](#)

2.2.3. Предизвици

И покрај овие иницијативи, предизвиците остануваат. Критериумите за подобност за помош при домување се ограничени, исклучувајќи многу кои имаат потреба. Дополнително, постојат несоодветни политики за домување за не-бенефицијарни маргинализирани групи, како што е ромската заедница.

2.2.4. Најдобри практики од други земји

Земји од ЕУ

1. **Шпанија:** Програмата *Acceder* во Шпанија успешно го зголеми домувањето на Ромите преку сеопфатни услуги за поддршка, вклучувајќи стручна обука, вработување и индивидуализирани услуги за поддршка. Холистичкиот пристап на програмата доведе до значителни подобрувања во стабилноста на домувањето на ромските учесници.
2. **Унгарија:** Пилот проектот за социјално домување во Унгарија обезбедува достапно домување за ромските семејства преку јавно-приватни партнерства. Оваа иницијатива ги подобри условите за домување и стабилноста за ромските заедници.

Не-ЕУ земји

3. **Србија:** Програмата за домување и социјална интеграција на Ромите во Србија се фокусира на обезбедување достапно домување и подобрување на условите за живеење во ромските населби. Програмата ја зголеми стабилноста на домувањето и ги подобри животните стандарди на ромските семејства.
4. **Турција:** Проектот за помош при домување за Ромите во Турција нуди финансиска поддршка и техничка помош за подобрување на домувањето. Проектот успешно го зголеми квалитетот на домувањето за ромските семејства.

2.3. Здравствена заштита

2.3.1. Тековна состојба

Ромите во Северна Македонија имаат полоша здравствена состојба во споредба со општото население. Животниот век на ромската популација е 10 години пократок од националниот просек. Многу Роми немаат

здравствено осигурување, што го ограничува нивниот пристап до здравствени услуги. Според Прегледот за проширување на ЕУ од 2023 година, покриеноста на ромските жени со здравствени услуги за време на бременост е драстично помала од пропишаните стандарди.

2.3.2. Владини иницијативи

Владата нуди различни здравствени програми насочени кон ранливите групи, вклучувајќи ги и Ромите. Проектот „Ромски здравствени медијатори“, на пример, ги поврзува ромските заедници со здравствените услуги, обезбедувајќи им основни здравствени информации и поддршка. ХЕРА е најголемата невладина организација која работи во областа на сексуалното и репродуктивното здравје и права (SRHR) во Северна Македонија. Таа управува со неколку клиници кои обезбедуваат здравствени и социјални услуги за младите и маргинализираните заедници и е лидер во обезбедување на сеопфатно сексуално образование (CSE).

2.3.3. Најдобри практики од други земји

Земји од ЕУ

1. Чешка: Проектот „Здрави Роми“ обезбедува сеопфатни здравствени услуги, вклучувајќи превентивна грижа и здравствено образование за ромските заедници. Проектот ги подобри здравствените резултати и го зголеми пристапот до здравствени услуги за ромските поединци.
2. Словачка: Ромските здравствени медијатори работат во рамките на ромските заедници за да го подобрат пристапот до здравствени услуги и да обезбедат здравствено образование. Оваа иницијатива успешно го зголеми користењето на здравствените услуги и ги подобри здравствените резултати меѓу ромското население.

Не-ЕУ земји

1. Србија: Проектот за промоција на здравјето и превенција на болести за Ромите нуди мобилни здравствени услуги и здравствено образование за ромските заедници. Проектот го зголеми пристапот до здравствена заштита и ги подобри здравствените резултати за ромските поединци.
2. Босна и Херцеговина: Проектот за здравје на Ромите обезбедува насочени здравствени услуги, вклучувајќи превентивна грижа и здравствено образование за ромските заедници. Проектот ги подобри здравствените резултати и го зголеми пристапот до здравствени услуги за ромските поединци.

2.4. Финансиски услуги

2.4.1. Преглед

Финансиските услуги играат клучна улога во поддршката на социо-економскиот развој на маргинализираните заедници. Сепак, ромската заедница често се соочува со предизвици во пристапот до финансиски услуги поради дискриминација и недостаток на прилагодени механизми за поддршка.

2.4.2. Влада поддршка

Владата нуди стипендии и студентски кредити за средношколци и универзитетски студенти⁸. Како одговор на кризата со COVID-19, Министерството за финансии издаде „Домашни картички“ за поддршка на младите лица. Овие картички, доделени на лица на возраст од 16 до 29 години кои активно учествуваат во државното формално средно и високо образование, можат да се користат за купување на домашни производи и услуги.

2.4.3. Најдобри практики од други земји

Земји од ЕУ

1. **Унгарија:** Проектот за финансиска инклузија на Ромите обезбедува обуки за финансиска писменост и поддршка за Ромите да пристапат до финансиски услуги. Проектот ја подобри финансиската инклузија и економската стабилност на ромските заедници.
2. **Бугарија:** Програмата за финансиско зајакнување на Ромите нуди прилагодени финансиски услуги, вклучувајќи микро-кредити и штедни сметки, за ромските поединци. Оваа програма го зголеми пристапот до финансиски услуги и економските можности за ромските заедници.

Не-ЕУ земји

1. **Турција:** Проектот за економско зајакнување на Ромите нуди обуки за финансиска писменост и пристап до микро-кредити за ромските поединци. Проектот успешно ја зголеми финансиската инклузија и економските можности за ромските заедници.

⁸ [Search \(mon.gov.mk\)](https://mon.gov.mk)

2. **Србија:** Програмата за финансиска писменост и инклузија за Ромите обезбедува финансиско образование и пристап до финансиски услуги за ромските поединци. Програмата ја подобри финансиската стабилност и економските можности за ромските заедници.

2.5. Вработување

2.5.1. Тековна состојба

Стапката на вработеност меѓу ромската заедница во Северна Македонија е значително пониска од националниот просек. Многу Роми се вработени во неформалниот сектор, кој нуди малку работна сигурност или социјална заштита. Дискриминацијата, ниските нивоа на образование и недоволниот пристап до услуги за вработување дополнително го влошуваат проблемот со невработеноста во рамките на ромската заедница.

2.5.2. Владини иницијативи

Владата има развиено неколку иницијативи за подобрување на можностите за вработување на Ромите:

- **Оперативен план за вработување⁹:** Овој план вклучува специфични мерки за зголемување на вработливоста на Ромите, како што се обуки за стручно образование, субвенции за вработување и поддршка за самовработување. Согласно Програмата на Влада на Република Северна Македонија 2022-2024 година ќе се настојува да се постигне зголемување на опфатот на Роми во активните мерки за вработување и услуги со воведување на квота од 5% за опфатеност на Роми. Во Оперативниот план за вработување за 2024 година како услуга за вработување се наведува и: **АКТИВАЦИЈА НА НЕВРАБОТЕНИ РОМИ И ДРУГИ ЛИЦА ВО РИЗИК ОД СОЦИЈАЛНО ИСКЛУЧУВАЊЕ**. Услугата ќе биде насочена кон сите невработени Роми и други лица во ризик од социјално исклучување. Невработените лица ќе имаат пристап до тимот на ментори, кои ќе бидат ангажирани во локалните заедници. Нивната улога ќе биде да ги мотивираат и редовно да ги информираат за можностите за вработувања или за подобрување на професионалните капацитети. Преку индивидуален пристап за идентификување на знаењата, квалификациите и вештините со кои располагаат лицата, ќе се пристапи на упатување кон соодветните програми од Оперативниот план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот.

⁹ [QP 2024 so logoa.pdf \(av.gov.mk\)](#)

- **Активни мерки за вработување¹⁰:** Овие мерки имаат за цел да ги подобрат вештините и работните можности на невработените Роми преку програми за обука, стажирање и услуги за посредување при вработување.

2.5.3. Предизвици

И покрај овие иницијативи, предизвиците остануваат во зголемувањето на стапката на вработеност меѓу Ромите. Дискриминацијата на пазарот на труд, ограничениот пристап до образование и недостатокот на свесност за достапните услуги за вработување претставуваат значајни пречки.

2.5.4. Најдобри практики од други земји

Земји од ЕУ

1. **Шпанија:** Програмата *Acceder* во Шпанија успешно ја зголеми вработеноста на Ромите преку насочено стручно образование, посредување при вработување и индивидуализирана поддршка. Холистичкиот пристап на програмата доведе до значителни подобрувања во стапките на вработеност кај ромските учесници.
2. **Бугарија:** Програмата за интеграција на Ромите преку медијација вработува ромски медијатори за да ја олесни комуникацијата меѓу ромските барачи на работа и работодавачите. Програмата ефикасно ги намали пречките за вработување и ги зголеми можностите за вработување на Ромите.

Не-ЕУ земји

1. **Србија:** Програмата за промоција на вработувањето на Ромите обезбедува стручно образование, услуги за посредување при вработување и субвенции за вработување. Програмата успешно ја зголеми вработеноста на Ромите и ги намали стапките на невработеност меѓу ромските заедници.
2. **Босна и Херцеговина:** Проектот за вработување и зајакнување на Ромите нуди сеопфатна поддршка за вработување, вклучувајќи стручно образование, посредување при вработување и поддршка за претприемништво. Проектот значително ги подобри резултатите во вработеноста за ромските поединци.

¹⁰ [Огласи за активни мерки \(av.gov.mk\)](http://av.gov.mk)

2.6. Пристап до услуги за Ромите повратници

2.6.1. Преглед

Ромите кои се враќаат во Северна Македонија се соочуваат со уникатни предизвици при пристапот до социјалните услуги. Процесот на реинтеграција вклучува добивање на лична документација, социјална заштита, здравствена заштита, образование и вработување. Главниот проблем со кој се соочуваат повратниците е добивањето на лични документи, кои се неопходни за пристап до другите услуги.

2.6.2. Клучни предизвици

- **Лична документација:** Многу повратници немаат лични идентификациски документи, што го отежнува пристапот до социјалните услуги. Програмата за реинтеграција на повратници има за цел да го реши овој проблем, но и недостасува јасност и механизми за поддршка.
- **Станбено прашање:** Повратниците често се соочуваат со станбени предизвици поради недостаток на институционална поддршка. Многумина се потпираат на роднини или живеат во неформални населби, што дополнително го комплицира процесот на добивање лична документација.
- **Вработување:** Слабите економски услови и недостатокот на институционална поддршка го отежнуваат пристапот на повратниците на пазарот на трудот. Ромите кои се враќаат се соочуваат со поголеми стапки на невработеност и поголема веројатност да работат во неформални сектори.
- **Здравствена заштита:** Ромите кои се враќаат често немаат здравствено осигурување и се соочуваат со пречки при пристапот до јавните здравствени услуги. Ограниченото знаење за нивните права дополнително го влошува проблемот.

2.6.3. Препораки

1. **Лична документација:** Воспоставување на систем за правна помош за да се помогне на повратниците да добијат лични документи и да се олесни нивната реинтеграција во општеството.
2. **Станбено прашање:** Развивање на механизми за поддршка за обезбедување привремено живеалиште за повратниците и легализација на неформалните населби за подобрување на животните услови.
3. **Вработување:** Имплементирање на целосни програми за вработување и поддршка за подобрување на пристапот до пазарот на трудот за повратниците.
4. **Здравствена заштита:** Зголемување на свеста за здравствените права и обезбедување на целни здравствени услуги за подобрување на пристапот на Ромите кои се враќаат.

5. **Образование:** Зајакнување на поддршката за Ромите кои се враќаат во пристапот до образование и намалување на стапките на напуштање на училиштата преку целни интервенции.

2.6.4. Најдобри практики од други земји

Земји од ЕУ

1. **Словачка:** Програмата за зајакнување на Ромите обезбедува сеопфатна поддршка за Ромите кои се враќаат, вклучувајќи лична документација, станбено прашање, вработување и образовна помош.
2. **Бугарија:** Програмата за поддршка на реинтеграцијата на Ромите кои се враќаат нуди целни услуги за олеснување на реинтеграцијата на Ромите кои се враќаат, вклучувајќи правна помош и поддршка за домување.

Не-ЕУ земји

1. **Србија:** Проектот за реинтеграција и зајакнување на Ромите кои се враќаат обезбедува сеопфатна поддршка за Ромите кои се враќаат, вклучувајќи лична документација, помош за вработување и образовна поддршка.
2. **Турција:** Програмата за реинтеграција на враќаниците Роми нуди целни услуги за поддршка на реинтеграцијата на Ромите кои се враќаат, вклучувајќи домување, вработување и образовна помош.

2.7. Заклучоци за пристапот до социјални услуги

Дискриминацијата, недостатокот на информации и бирократските пречки значително го отежнуваат пристапот на ромската заедница до социјалните услуги. Зголемувањето на напорите за достигнување, намалувањето на бирократските бариери и обезбедувањето на целни информации се неопходни чекори за подобрување на испораката на услугите. Со решавање на овие предизвици, Северна Македонија може значително да напредува кон постигнување на Цел 10 (Намалување на нееднаквостите), осигурувајќи дека социјалните услуги се достапни за сите, без оглед на позадината.

2.7.1. Станбени предизвици / домување

Домувањето останува критично прашање за ромската заедница, при што сегашните политики ги исклучуваат многу од оние на кои им е потребно домување, особено маргинализираните групи. За решавање на овој

проблем, потребно е проширување на критериумите за подобност за станбена помош и развивање инклузивни станбени политики. Обезбедувањето поддршка за легализација на неформалните населби е исто така клучно. Овие мерки ќе помогнат во постигнувањето на Цел 1 (Нема сиромаштија) и Цел 11 (Одржливи градови и заедници), осигурувајќи дека сите Роми имаат пристап до безбедно и адекватно домување.

2.7.2. Подобрување на здравствената заштита

Ромската заедница се соочува со лоши здравствени исходи, недостаток на здравствено осигурување и високи стапки на нелечени здравствени проблеми. Развивањето на целни здравствени програми, зголемување на здравствената писменост и подобрување на пристапот преку мобилни клиници и здравствени медијатори се клучни интервенции. Овие активности се во согласност со Цел 3 (Добро здравје и благосостојба), промовирајќи подобри здравствени исходи за ромската заедница и осигурувајќи дека тие ја добиваат потребната здравствена заштита.

2.7.3. Можности за вработување

Високите стапки на невработеност, вработувањето во неформалниот сектор, дискриминацијата и ниските нивоа на образование се значајни пречки за вработувањето на ромската заедница. Имплементацијата на прилагодени програми за вработување, стручно образование и субвенции за вработување, како и намалувањето на дискриминацијата на пазарот на трудот, се неопходни чекори за подобрување на можностите за вработување. Овие мерки придонесуваат кон Цел 8 (Достојна работа и економски раст), поттикнувајќи економска инклузија и стабилност за Ромите.

2.7.4. Пристап до образование

Ниските стапки на запишување и завршување, финансиските ограничувања и оддалеченоста на училиштата го попречуваат образовното постигнување кај ромските деца. Обезбедувањето финансиска поддршка за образование, подобрување на пристапот до училиштата и подобрување на инклузивните образовни практики се неопходни чекори за осигурување дека сите ромски деца имаат можност да добијат квалитетно образование. Ова е во согласност со Цел 4 (Квалитетно образование), осигурувајќи дека секое дете може да го постигне својот целосен потенцијал.

2.7.5. Финансиски услуги

Финансиските услуги често не се прилагодени на потребите на ромската заедница, а постојат значителни бирократски предизвици. Прилагодувањето на механизмите за финансиска поддршка, имплементацијата на

програми за финансиска писменост и подобрувањето на достапноста на финансиските услуги се клучни интервенции. Овие чекори ги поддржуваат Цел 1 (Нема сиромаштија) и Цел 8 (Достојна работа и економски раст), промовирајќи финансиска инклузија и економска стабилност за Ромите.

2.7.6. Лична документација

Многу Роми немаат потребни идентификациски документи, што го попречува нивниот пристап до другите услуги. Воспоставувањето на системи за поддршка за добивање на лични документи, обезбедувањето правна помош и поедноставувањето на процесите за документација се неопходни чекори за решавање на овој проблем. Овие мерки се во согласност со Цел 16 (Мир, правда и силни институции), осигурувајќи дека сите Роми можат да ги остварат своите права како граѓани на Северна Македонија.

2.7.7. Општ ефект

Со решавање на овие празнини преку целни препораки, Северна Македонија може значително да ги подобри социо-економските услови на ромската заедница. Успешната имплементација на овие мерки бара соработка помеѓу владините агенции, граѓанските организации и меѓународните партнери. Редовното следење и оценување ќе бидат клучни за осигурување на ефективност на овие иницијативи и за правење на неопходните прилагодувања.

Овој сеопфатен пристап не само што има за цел да ја подобри положбата на ромската заедница, туку и да придонесе за вкупниот развој и стабилност на Северна Македонија. Со осигурување дека никој не е изоставен, Северна Македонија може да напредува кон поинклузивно општество во кое сите граѓани имаат еднаков пристап до можности и ресурси. Овој напор ја поддржува глобалната посветеност на Целите за одржлив развој и го потенцира значењето на социјалната правда и еднаквоста за сите.

3. Правата на парична помош од социјална и детска заштита

Согласно Стратегијата за инклузија на Ромите 2022-2030, 21.9% од ромското население живеат во тешки услови. Стапката на сиромаштија, според типот на домаќинство, е највисока (45,3%) кај домаќинство на двајца возрасни со три и повеќе издржувани деца. Потоа следи самохран родител со издржувани деца (42,8%) и домаќинства со издржувани деца (26,4%). Неактивните и невработените лица се меѓу најранливите категории и кај нив стапката на сиромаштија е највисока (33,9% и 33,2% соодветно), а најниска кај пензионерите (2,2%).

Децата Роми имаат речиси три пати поголема инциденца на сиромаштија во споредба со други припадници на етнички заедници. Инциденцата на сиромаштија се 40% кај децата Роми, 12.9 % кај Албанците и 5.1% кај Македонците, додека кај децата од друга етничка припадност се намалува на 13,3%. Децата Роми имаат девет пати поголема инциденца на сиромаштија во образованието и повеќе од четири пати поголема инциденца на сиромаштија во доменот на грижата и материјалната состојба.

Со новините во Законот за социјална заштита во текот на 2019та година беа поддржани околу 30.000 домаќинства да излезат од сиромаштија. Со законските измени се воведе минимален гарантиран приход и се зголеми износот на социјална помош за 300 отсто. Со оваа измена всушност се воведе семеен пакет кој опфаќа гарантиран минимален приход, детски и образовен додаток и енергетски додаток.

Во текстот што следува, накратко се дадени насоки за можности за користење на парична помош согласно Законот за социјална заштита, Законот за заштита на децата и Законот за социјална сигурност на старите луѓе.

3.1. Закон за социјална заштита¹¹

Законот за социјална заштита ја дефинира социјалната заштита како систем од мерки, активности и политики, кои имаат цел спречување и надминување на основните социјални ризици на кои се изложени граѓаните на Република Северна Македонија. Социјален ризик е состојба што може да го наруши или оневозможи нормалното функционирање поради старост, болест, попреченост, повреда или смрт. Генерално, мерките што се преземаат за спречување или намалување на овие ризици се поделени на: социјална превенција, социјални услуги и парична помош од социјална заштита.

Услугите за социјална заштита се поделени во шест групи: 1) информирање и упатување, 2) стручна помош и поддршка, 3) советување, 4) услуги во домот, 5) услуги во заедницата и 6) услуги за вон-семејна заштита. Носители на социјалните услуги се Владата преку Министерството за труд и социјална политика и Општините кои обезбедуваат вршење на дејноста на социјалната заштита преку основање на установи за социјална заштита или пренесување на вршењето на работи од социјалната заштита на здруженија, други

¹¹ Закон за социјална заштита (104/19), Закон за изменување и дополнување на Законот за социјалната заштита (146 /19)), Закон за изменување и дополнување на Законот за социјалната заштита (275/19), Закон за изменување и дополнување на Законот за социјалната заштита (311 /20), Закон за изменување на Законот за социјалната заштита (163/21), Закон за изменување и дополнување на Законот за социјалната заштита (294/21), Закон за изменување и дополнување на Законот за социјалната заштита (99/22), Закон за изменување и дополнување на Законот за социјалната заштита (236/22), Закон за изменување на Законот за социјалната заштита (65/23)

правни и физички лица. Републиката и единиците на локалната самоуправа кога го пренесуваат вршењето на работите на други правни и физички лица, нивните меѓусебни права и обврски ги уредуваат со управен договор.

Општините развиваат локални мерки и активности за социјална заштита, и тоа: обезбедуваат спроведување на социјалната заштита согласно законската регулатива; утврдуваат и финансираат други права и социјални услуги во областа на социјалната заштита во поголем обем; основаат јавни установи за социјална заштита; даваат финансиски средства за вршење работи од социјална заштита на здруженија, други правни и физички лица и склучуваат управни договори; и вршат други работи поврзани со социјална заштита.

Општините, како главни носители на социјалната заштита, законски се задолжени да донесуваат годишни програми од областа на социјална заштита, во согласност со националната програма за социјална заштита, каде што се дефинираат и социјалните услуги што ќе се испорачуваат до локалното население. Општините имаат важна улога за стратешко планирање и обезбедување на услуги преку општинските совети за социјална заштита и советите за социјална заштита на планските региони кои се веќе формирани во поголем дел од општините и планските региони како мулти-секторски тела на локално и на регионално ниво.

Новата улога на општините во социјалната заштита подразбира детално мапирање на социјалните проблеми и на ранливите групи во општината, анализа на капацитетите и достапните социјални услуги во општината, како и утврдување на специфични цели за развој на социјалните услуги. За обезбедување на социјалната заштита од општините, градот Скопје и општините во градот Скопје (во натамошниот текст: општината) се основаат: а) општински совет за социјална заштита и б) совет за социјална заштита на планскиот регион.

А) Општински совет за социјална заштита се основа со одлука на советот на општината, на предлог од градоначалникот. Општинскиот совет за социјална заштита е составен од претставници на општинската администрација, центарот за социјална работа, даватели на услуги, здруженија, верски заедници и други правни лица и физички лица кои вршат дејност на социјална заштита, установи од областа на образованието, здравствената заштита, вработувањето, полиција и/или јавно обвинителство, од подрачјето на општината.

Општинскиот совет за социјална заштита изготвува социјален план за подрачјето на општината. Социјалниот план содржи мапирање на социјалните проблеми и ранливите групи во општината, анализа на капацитетите и расположливите социјални услуги, како и специфичните потреби за развој на социјални услуги во општината. Овие задолжителни активности за стратешко планирање се дел од процесот на подготовка на социјалниот план на општината што ќе се искористи како основа за развој на Годишната програма за социјална заштита, која ја донесува Советот на општината.

Б) Совет за социјална заштита на планскиот регион се основа во секој плански регион, заради планирање и развој на мрежата на социјални услуги на регионот. Советот за социјална заштита на планскиот регион го сочинуваат градоначалникот и директор на центарот за социјална работа, од општината на подрачјето на планскиот регион, со мандат во траење од четири години. Советот за социјална заштита на планскиот регион се конституира на иницијатива од општината со најголем број жители во регионот. Членовите на Советот за социјална заштита на планскиот регион бираат претседател на Советот за социјална заштита на планскиот регион од редот на градоначалниците кој има обврска за свикнување на седниците на Советот врз основа на ротирање за период од една година. Советот за социјална заштита на планскиот регион најмалку еднаш годишно до Министерството доставува предлог за потребата од развивање на социјални услуги во планскиот регион, видот и начинот на воспоставување на услугите.

Клучни вршители на дејноста социјална заштита се установите за социјална заштита¹² (види анекс 2). Мрежа на овластени даватели на социјални услуги која ја утврдува Министерството, ја сочинуваат јавни установи за социјална заштита и други овластени даватели на социјални услуги (здруженија, други домашни и странски правни лица) со кои Министерството, односно општините, склучиле управен договор за давање социјални услуги, како и физичко лице кое добило дозвола за вршење на работи од социјална заштита како професионална дејност и склучило договор со центарот за социјална работа. Здруженија, други правни и физички лица, кои не се во мрежата на овластени даватели на услуги, социјални услуги даваат доколку добиле дозвола за вршење на работи од социјална заштита. Законот за социјалната заштита предвидува обврска за давателите на услуги да се стекнат со дозвола за работа (лиценца) за вршење на дејност од социјална заштита, односно исполнување нормативи и стандарди заради обезбедување социјални услуги.

Законот за Социјална заштита ги определува правата, услугите и мерки од социјална заштита. Право на парична помош од социјална заштита се остварува со поднесување на барање до центарот за социјална работа, надлежен според местото на живеење на бараелот, доколку ги исполни условите предвидени во Законот за социјалната заштита и соодветниот правилник.

- **Гарантирана минимална помош** Право на гарантирана минимална помош има домаќинство кое е материјално необезбедено и нема во сопственост имот и имотни права од кои може да се издржува.
- **Надоместок заради попреченост** се обезбедува за поттикнување социјално вклучување и еднакви можности на лице кое е:
 - со тешка или длабока интелектуална попреченост,
 - со најтешка телесна попреченост,
 - потполно слепо лице и

¹² Анекс 2 – Опис на Установите за социјална заштита

- потполно глуво лице.

Надоместок заради попреченост може да оствари лице со навршени 26 години возраст, а се користи без оглед на старосната возраст на корисникот.

- **Паричен надоместок за помош и нега од друго лице.** Право на надоместок за помош и нега од друго лице има лице со навршени 26 години возраст, со умерена, тешка или длабока интелектуална попреченост, лице со потешка и најтешка телесна попреченост, потполно слепо лице, како и лице со трајни промени во здравствената состојба, на кое му е неопходна помош и нега од друго лице заради тоа што не може само да ги врши основните активности од секојдневниот живот доколку ова право не може да го оствари врз основа на други прописи.
- **Надоместок на плата за скратено работно време поради нега на дете со попреченост и најтешки облици на хронични заболувања** Барањето за остварување на правото на надоместок на плата за скратено работно време поради нега на дете со попреченост и најтешки облици на хронични заболувања, утврдено со Законот за работни односи, родителот го поднесува до центарот за социјална работа на подрачјето каде што подносителот има живеалиште.
- **Додаток за домување** Правото на додаток за домување се обезбедува на материјално и станбено необезбедени лица. Материјално необезбедено лице е:

- корисник на гарантирана минимална помош и

- лице кое до 18 годишна возраст имало статус на дете без родители и без родителска грижа, односно и по престанување на старателството, а најмногу до 26 годишна возраст.

- **Траен надоместок** Право на траен надоместок има:
 - ✓ згрижувач кој згрижувал лице во своето семејство најмалку петнаесет години, по исполнување на 62 години на живот за жена, односно 64 години на живот за маж, кој е невработен и не користи право на пензија по која било основа и
 - ✓ родител кој се грижел за детето со попреченост и родител кој се грижел за детето до неговата 26 годишна возраст, без истото да користи услуга на вон-семејна социјална заштита, кој е невработен и не користи право на пензија.
- **Еднократна парична помош** Еднократна парична помош или помош во натура се доделува на лице или на семејство кое се нашло во состојба на социјален ризик, како и на лице и семејство заради претрпена природна непогода или епидемија и подолго лекување во здравствена установа на член на

семејството. Под помош во натура, се подразбира обезбедување на облека, исхрана и други средства за кои центарот за социјална работа ќе утврди дека се неопходни за минимална егзистенција на граѓанинот и семејството.

- **Право на здравствена заштита** Право на здравствена заштита имаат корисниците на:
 - ✓ корисник на гарантирана минимална помош, кое е лице неспособно за работа,
 - ✓ корисник на надоместок заради попреченост,
 - ✓ корисник на надоместок за помош и нега од друго лице,
 - ✓ лице со статус на признаен бегалец и лице под супсидијарна заштита,
 - ✓ корисници на вон-семејна заштита,
 - ✓ лице-жртва на семејно насилство за кое се презема мерка на заштита согласно со прописите од областа за превенција, спречување и заштита од семејно насилство и
 - ✓ лице-жртва на трговија со луѓе.
- ✓ Корисниците остваруваат право на здравствена заштита, само доколку не можат да се стекнат со осигурување по друг основ.

3.2. Закон за заштита на децата¹³

Согласно Законот за заштита на децата, уредени се следните парични права за заштита на децата (член 6):

- детски додаток;
- посебен додаток;
- еднократна парична помош за новороденче;
- родителски додаток за дете;
- додаток за образование;

¹³

<https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/2021/%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%20%D0%B7%D0%B0%20%D0%B7%D0%B0%D1%88%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%B4%D0%B5%D1%86%D0%B0%D1%82%D0%B0%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%80%D0%B0%D0%BD%20%D1%84%D0%B5%D0%B2%D1%80%D1%83%D0%B0%D1%80%D0%B8%202021-converted.pdf>

- партиципација

Поголем обем на правата може да обезбеди општината, општината во градот Скопје и градот Скопје, доколку за тоа обезбеди средства од сопствени извори. Начинот и поблиските критериуми за остварување на правата за заштита на децата, ги утврдува советот на општината, советот на општината во градот Скопје и Советот на градот Скопје.

3.3. Закон за социјална сигурност на старите лица¹⁴

Со овој закон се уредува социјалната сигурност за старите лица, условите и постапката за остварување и финансирањето на правото на социјална сигурност за старите лица. Социјалната сигурност за старите лица се обезбедува согласно со начелата на социјална праведност, хуманост и солидарност.

Право на социјална сигурност за старите лица има лице со навршени 65 години возраст под услови утврдени со овој закон. Ако подносителот на барањето за остварување на правото за социјална сигурност за старите лица има брачен другар или лице со кое живее во вонбрачна заедница со навршени 65 години возраст, правото го остварува само едно од лицата.

Право на социјална сигурност за старите лица, лицето го остварува ако:

1. има државјанство на Република Северна Македонија;
2. има постојано место на живеење во Република Северна Македонија во последните 15 години пред поднесување на барањето;
3. нема во сопственост имот и имотни права од кои може да се издржува;
4. не е корисник на пензија од Република Северна Македонија или вид на исплата по основ на старост, инвалидност или доживување од друга држава и Службен весник на РСМ, бр. 104 од 23.5.2019 година 2 од 4
5. не остварило приходи по сите основи во последните три месеци пред поднесување на барањето.

Условите се однесуваат и за неговиот брачен другар или лицето со кое живее во вонбрачна заедница.

¹⁴ [Закон за социјална сигурност на старите лица \(104/19\)](#)

3.4. Други закони поврзани со подобрување на пристапот до социјалните услуги и социјалната заштита на Ромите на локално ниво

Ромките имаат специфична положба во општеството и се жртви на секојдневна интерсекциска дискриминација и поради тоа што се жени и поради тоа што се Ромки. Голем број Ромки ги немаат истите можности за донесување сопствена одлука за прашања поврзани со брачниот статус, образованието, кариерата, вработувањето и други прашања. Овие одлуки најчесто ги носат членови на нивното семејство или мажот.

Малолетничките бракови и бремености токму поради ова се најчести кај Ромите. Ромите во нашето општество се со најмал процент на образование, најголем процент на сиромаштија и невработеност и со многудетни семејства. Во вакви случаи жената Ромка е целосно зависна од мажот почнувајќи од економска зависност, но и зависност по однос на домувањето и одлучувањето.

Сите овие факти придонесуваат до зголемено семејно и родово базирано насилство врз жената Ромка, кое во најчести случаи се премолчува¹⁵.

Причините поради кои се премолчува насилството се различни и како најчести се појавуваат чувството на страв од насилникот, срам, но и недостиг на информации, несвесност на самата жртва што ѝ се случува. Самата институционална дискриминација на Ромките во голема мера влијае врз премолчувањето на насилството поради недоверба во системот и во надлежните институции.

3.4.1. Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство¹⁶

Со Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство се уредува постапувањето на институциите со должно внимание при преземањето на мерки за превенција од родово-базирано насилство врз жените и семејното насилство, постапувањето на институциите за заштита на жените од родово-базирано насилство и семејното насилство, меѓусебната координација на институциите и организациите, услугите за заштита на жртвите и собирањето на податоци за родово-базирано насилство врз жените и семејното насилство.

¹⁵ [5364_file2_research-on-the-access-and-functionality-of-the-system-for-protection-of-romani-women-victims-of-domestic-violence-on-the-territory-of-skopje-macedonian.pdf \(errc.org\)](#)

¹⁶ [ОДЛУКА ЗА ОПРЕДЕЛУВАЊЕ НАЈВИСОКИ ЦЕНИ НА ОДДЕЛНИ НАФТЕНИ ДЕРИВАТИ УТВРДЕНИ СОГЛАСНО МЕТОДОЛОГИЈАТА \(mtsp.gov.mk\)](#)

Жртвите на семејно насилство и родово базирано насилство, според системот на социјална заштита и споредпотребите, имаат право и можност на користење повеќе социјални услуги уредени со Законот за Социјална заштита (парична помош, здравствена заштита, привремен престој и сл)

Протокол за меѓусебна соработка на надлежни субјекти за преземање мерки за превенција, спречување и заштита од насилство врз жени и семејно насилство (Microsoft Word - Protokol FINAL USOGLASEN (mtsp.gov.mk))

Со Протоколот се обезбедува системски и координиран пристап во постапувањето на сите надлежни субјекти што работат на заштитата, помошта и поддршката на жртвите на насилство врз жените и семејното насилство.

Надлежни субјекти во меѓусебната соработка за превенција, спречување и заштита на жените жртви на насилство и семејно насилство се сите органи на државната управа, судовите, јавното обвинителство, единиците на локалната самоуправа и правните лица што вршат јавни овластувања утврдени со закон.

Протоколот ја уредува меѓусебната соработка за превенција, спречување и заштита на жртвите на насилство врз жени и семејно насилство на надлежните субјекти за постапување во областа на социјалната заштита, полициски работи, образование, здравствени заштита, кривично гонење, пробациски работи и услугите на поддршка што ги даваат здруженијата на граѓани.

3.4.2. Закон за спречување и заштита од дискриминација¹⁷

Законот за заштита од дискриминација ги уредува превенцијата и забраната од дискриминација, облиците и видовите на дискриминација, постапките за заштита од дискриминација, како и составот и работата на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација. Законот овозможува еднаква заштита и достоинствен живот за сите граѓани и граѓанки на Република Северна Македонија, вклучувајќи ги основите на сексуална ориентација и родов идентитет. Законот е донесен на 27 октомври, 2020 година.

Комисијата за спречување и заштита од дискриминација¹⁸ е самостоен и независен орган кој работи во согласност со надлежностите утврдени со Законот за спречување и заштита од дискриминација.

Претставка¹⁹ за дискриминација до Комисијата за спречување и заштита од дискриминација може да се поднесе на повеќе начини - електронски, по пошта и лично во просториите на КСЗД.

¹⁷ [Закон за спречување и заштита од дискриминација.pdf \(mtsp.gov.mk\)](#)

¹⁸ [За КСЗД - KSZD](#)

¹⁹ [Постапка за пријавување на дискриминација - KSZD](#)

4. Препораки за подобрување на пристапот до социјални услуги

Во оваа глава ќе бидат презентирани препораките за подобрување на пристапот до социјалните услуги, со фокус на следните аспекти:

- Анализата на пристапот на Ромите до социјалните услуги, каде се разгледува тековната состојба и пречките со кои се соочуваат Ромите при добивање на овие услуги.
- Законските можности за остварување на правата на парична помош од социјалната и детската заштита, кои ги опфаќаат постојните правни рамки и нивната имплементација на локално ниво.
- Можностите што ги нудат другите закони кои се поврзани со подобрување на пристапот до социјалните услуги и социјалната заштита на Ромите на локално ниво, со цел да се поттикне поинклузивна средина.
- Резултатите од прашалниците испратени до општините за пристапот до социјалните услуги согласно член 22 од Законот за локална самоуправа (Анекс 3), каде се оценува степенот на достапност и обезбедување на овие услуги на локално ниво.
- Резултатите од прашалниците испратени до невладините организации за пристапот до социјални услуги за Ромите (Анекс 4), кои го анализираат нивното мислење и искуство во обезбедувањето и користењето на социјалните услуги за оваа целна група.

Овие препораки имаат за цел да понудат конкретни насоки и мерки за унапредување на пристапот до социјалните услуги и подобрување на условите за живот на Ромите, преку зајакнување на локалните и националните механизми за поддршка и интеграција.

Заради обезбедување на квалитетни социјални услуги во согласност со локалните потреби, клучно е вклучувањето и на корисниците и на давателите на услуги во процесот на создавање и испорака на услугите од социјална заштита. Процесите треба да бидат интерактивни и покрај тоа што сите вклучени страни во процесите се со различни очекувања, обврски и права, а процесите можат да бидат попречени од разни проблеми како недостиг од материјално-финансиски и човечки ресурси, несоодветни организациски решенија или непочитување на законските одредби. За да се обезбеди успешна интеграција и поддршка на ромската заедница во Северна Македонија, се препорачува сеопфатен сет на мерки и активности. Овие препораки се дизајнирани да ги адресираат специфичните потреби на ромската заедница, искористувајќи ги ресурсите и капацитетите на општините и поттикнувајќи соработка со меѓународните донатори и организации.

1. Доделување на годишни општински буџети за интеграција на Ромите

- **Акција:** Општините треба да доделат годишни буџети посветени на поддршка на услугите за ромската заедница. Овие буџети треба да покриваат такси, административна поддршка и правна помош, особено за оние кои се справуваат со бирократски процеси како што се добивање на документи, запишување во образованието или пристап до здравствени услуги.

2. Формирање на посебни општински контакт точки

- **Акција:** Создавање специјализирани позиции во рамките на општините за да служат како контакт точки за ромската заедница. Овие контакт точки треба да обезбедуваат сеопфатни информации за достапни права, услуги и можности. Тие исто така треба да дејствуваат како посредници меѓу ромската заедница и локалните власти за да се осигура дека нивните специфични потреби се задоволени.

3. Зголемување на финансиските ресурси на општините за услуги за Ромите

- **Акција:** Општините треба да ги зголемат финансиските ресурси посебно наменети за проекти за интеграција на Ромите. Ова вклучува финансирање за образование, здравство, домување и услуги за поддршка на вработување за да се осигура дека сите аспекти на потребите на ромската заедница се целосно покриени.

4. Развивање и одржување на база на податоци за НВО-и и даватели на услуги

- **Акција:** Создавање и одржување на детализирана база на податоци на признати НВО-и, граѓански организации и даватели на услуги кои нудат услуги за ромската заедница. Оваа база на податоци треба да биде достапна за општините, давателите на услуги и самата ромска заедница, осигурувајќи дека сите засегнати страни се информирани за достапните ресурси и доверливи даватели на услуги.

5. Имплементирање на дигитална платформа за мониторинг на услуги

- **Акција:** Развивање на дигитална платформа за следење на испораката и ефективност на услугите обезбедени за ромската заедница. Оваа платформа треба да овозможи координација помеѓу локалните институции, НВО-и и владините агенции, осигурувајќи транспарентност и одговорност во испораката на услуги.

6. Промовирање и проширување на бесплатните правни услуги

- **Акција:** Зголемување на свесноста и достапноста на бесплатните правни услуги меѓу ромската заедница. Општините треба активно да ги промовираат овие услуги и да соработуваат со организации за правна помош за да се осигура дека ромските поединци добиваат потребната правна поддршка, особено во случаи на дискриминација, спорови за домување или пристап до социјални услуги.

7. Зајакнување на претставувањето и застапувањето на ромската заедница

- **Акција:** Осигурување дека ромските поединци можат да бидат претставувани од овластени застапници одобрени од општините. Овие застапници треба добро да ги познаваат правата и

потребите на ромската заедница и треба да обезбедат претставување во правни, социјални и административни прашања за да се осигура правично постапување и пристап до услуги.

8. Креирање на општински улоги за мониторинг на услуги

- **Акција:** Воспоставување на посебни улоги во рамките на општините за следење на потребите на ромската заедница и следење на напредокот во испораката на услуги. Овие улоги треба да вклучуваат редовно вклучување со членови на ромската заедница за да се идентификуваат недостатоците во испораката на услуги и да се осигура дека услугите се прилагодени на нивните еволутивни потреби.

9. Развивање на дигитални алатки за координација помеѓу локалните институции и НВО-и

- **Акција:** Инвестирање во развој на дигитални алатки кои овозможуваат подобра координација помеѓу локалните институции и НВО-и. Овие алатки треба да овозможат споделување на информации во реално време, следење на услуги и управување со случаи за подобрување на ефикасноста и ефективностa на испораката на услуги за ромската заедница.

10. Воспоставување на модели за вертикална интеграција помеѓу локалните и националните институции

- **Акција:** Создавање модели за вертикална интеграција на услуги, поврзувајќи ги локалните и националните институции за да се осигура кохезивен пристап кон поддршката на ромската заедница. Оваа интеграција треба да се фокусира на усогласување на политики, споделување на ресурси и координирана испорака на услуги на различни нивоа на владата.

11. Развивање и дистрибуирање на повеќејазични промотивни материјали

- **Акција:** Производство и широко дистрибуирање на промотивни материјали на македонски и ромски јазик за да се подигне свесноста за достапните услуги за ромската заедница. Овие материјали треба да бидат дизајнирани за лесно разбирање и треба да се дистрибуираат преку различни канали, вклучувајќи ги заедниците, училиштата и здравствените установи.

12. Зајакнување на програмите за поддршка на образование и вработување

- **Акција:** Зајакнување на постоечките програми за поддршка на образование и вработување, специјално прилагодени за потребите на ромската заедница. Ова вклучува проширување на пристапот до стручна обука, стипендии и услуги за вработување, како и обезбедување дополнителна поддршка за деца и млади кои се во ризик да го напуштат образованието.

13. Поддршка на културни и заеднички интегративни иницијативи

- **Акција:** Промовирање и поддршка на иницијативи кои поттикнуваат културна интеграција и заедничка кохезија. Ова вклучува организирање на културни настани, образовни програми и заеднички дијалози кои ја слават ромската култура и охрабруваат позитивни интеракции меѓу ромската заедница и поширокото население.

14. Поттикнување на учество во процесите на донесување политики

- **Акција:** Осигурување дека членовите на ромската заедница имаат глас во процесите на донесување политики на локално и национално ниво. Ова може да се постигне преку вклучување на ромски претставници во општински совети, советодавни тела и други тела за донесување одлуки кои влијаат на нивните животи.

15. Подобрување на мониторингот и оценувањето на напорите за интеграција

- **Акција:** Редовно следење и оценување на ефективноста на напорите за интеграција и социјалните услуги обезбедени за ромската заедница. Ова треба да вклучува собирање на повратни информации од членовите на ромската заедница и користење на овие податоци за континуирано подобрување на испораката на услуги и имплементацијата на политиките.

Анекс 1: Сеопфатен преглед на јавните услуги и пристапот за ромската заедница

1. Услуги за лична документација

Добивањето на лични идентификациски документи е клучно за Ромите за да пристапат до другите социјални услуги и целосно да се интегрираат во општеството.

Услуга	Институција/Власт	Време на одговор	Потребни документи	Препорачана цена	Релевантни ЦОР
Барање за лична карта	Министерство за внатрешни работи (МВР) <u>МВР електронско закажување (mvr.gov.mk)</u>	10 работни дена	Пополнето барање, уплатница, стара лична карта или важечки пасош	300 МКД	ЦОР 16: Мир, правда и силни институции
Барање за пасош	Министерство за внатрешни работи (МВР) <u>МВР електронско закажување (mvr.gov.mk)</u>	15 работни дена	Пополнето барање, уплатница, стар пасош, важечка лична карта	300 МКД	ЦОР 16: Мир, правда и силни институции
Регистрација во матична книга на родени (за деца родени во странство)	Управа за водење на матични книги <u>(Услуги - УПРАВА ЗА ВОДЕЊЕ НА МАТИЧНИТЕ КНИГИ (uvmk.gov.mk))</u>	10 работни дена	Барање за извод на родени, лични документи на родителите, венчален лист, нотарски акт за заедничко живеење, уплатници	600 МКД	ЦОР 16: Мир, правда и силни институции
Барање за венчален лист	Управа за водење на матични книги <u>(Услуги - УПРАВА ЗА ВОДЕЊЕ НА</u>	10 работни дена	Барање за венчален лист, лични документи на родителите	300 МКД	ЦОР 16: Мир, правда и силни институции

	<u>МАТИЧНИТЕ КНИГИ</u> (uvmk.gov.mk))				
Барање за државјанство	Министерство за внатрешни работи (МВР) <u>МВР електронско закажување</u> (mvr.gov.mk)	5 дена	Пополнето барање, уплатница, важечки пасош или лична карта	300 МКД	ЦОР 16: Мир, правда и силни институции
Барање за трансакциска сметка и дебитна картичка	Банка	1 ден за сметка, 7 дена за картичка	Барање, лична карта	300 МКД	ЦОР 8: Достојна работа и економски раст

2. Услуги за социјална заштита

Ромите имаат право на различни услуги за социјална заштита, како и другите граѓани на Северна Македонија. Следната табела ги опишува клучните услуги кои се достапни:

Услуга	Институција/Власт	Време на одговор	Потребни документи	Препорачана цена	Релевантни ЦОР
Еднократна финансиска помош	Министерство за социјална политика, демографија и млади	15 дена	Извод на родени/венчани, извод на умрени (ако е применливо), платен лист, пензиски документ, документ за невработеност, потврда за приходи	600 МКД	ЦОР 1: Нема сиромаштија
Барање за обновување на ГМА	Министерство за социјална политика, демографија и млади	30 дена	Извод на родени, медицински документи, венчален лист (ако е применливо), лична карта, трансакциска сметка	600 МКД	ЦОР 1: Нема сиромаштија

Жалба за одбиени барања за ГМА	Министерство за социјална политика, демографија и млади	30 дена	Пополнето барање за жалба	600 МКД	ЦОР 1: Нема сиромаштија
Барање за родителски додаток (трето дете)	Министерство за социјална политика, демографија и млади	30 дена	Извод на родени, венчален лист (ако е применливо), лична карта, трансакциска сметка	600 МКД	ЦОР 1: Нема сиромаштија, ЦОР 3: Добро здравје и благосостојба

3. Здравствени услуги

Пристапот до здравствена заштита е фундаментално право за Ромите, вклучувајќи ги и тие кои се враќаат, кои треба да се снајдат во системот за да обезбедат покритие и грижа.

Услуга	Институција/Власт	Време на одговор	Потребни документи	Препорачана цена	Релевантни ЦОР
Барање за здравствено осигурување	Фонд за здравствено осигурување	1 ден	Извод на родени, документ за невработеност, лична карта	500 МКД	ЦОР 3: Добро здравје и благосостојба
Регистрација кај матичен лекар	Матичен лекар	1 ден	Здравствена картичка, лична карта	300 МКД	ЦОР 3: Добро здравје и благосостојба
Стоматолошки услуги	Општ стоматолог	1 ден	Здравствена картичка, лична карта	300 МКД	ЦОР 3: Добро здравје и благосостојба
Вакцинални услуги	Матичен лекар	1 ден	Здравствена картичка, лична карта	300 МКД	ЦОР 3: Добро здравје и благосостојба

4. Образовни услуги

Образованието е задолжително и бесплатно во Северна Македонија, а Ромите кои се враќаат во земјава треба да осигурат дека нивните деца се запишани во соодветните институции.

Услуга	Институција/Власт	Време на одговор	Потребни документи	Препорачана цена	Релевантни ЦОР
Барање за запишување во градинка	Општина	15 дена	Извод на родени на детето, лична карта на родителот, потврда за вработеност/невработеност, имунизациски запис	900 МКД	ЦОР 4: Квалитетно образование
Запишување во основно/средно образование	Основни/Средни училишта	-	Изводи на родени, лична карта на родителот, имунизациски запис, академски записи (за средно)	900 МКД	ЦОР 4: Квалитетно образование
Барање за враќање во образованието (основно/средно)	Општина/Министерство за образование	7 дена	Барање, извод на родени, претходни школски записи, такса	900 МКД	ЦОР 4: Квалитетно образование
Барање за нострификација на сертификати	Министерство за образование	60 дена	Барање, извод на родени, странски школски сертификати (преведени), нотарски заверени документи, такса	1,500 МКД	ЦОР 4: Квалитетно образование

5. Услуги за вработување

Вработувањето е клучно за реинтеграција, и Агенцијата за вработување на Северна Македонија обезбедува различни услуги за да им помогне на Ромите да влезат на пазарот на трудот.

Услуга	Институција/Власт	Време на одговор	Потребни документи	Препорачана цена	Релевантни ЦОР
Информации за обуки	Агенција за вработување	Зависи од програмата	Статус на активен барател на работа, лична карта	Според ценовникот на УНДП за ментори	ЦОР 8: Достојна работа и економски раст
Барање за регистрација како активен барател на работа	Агенција за вработување	1 ден	Лична карта	Според ценовникот на УНДП за ментори	ЦОР 8: Достојна работа и економски раст
Жалба за одбиена регистрација како активен барател на работа	Агенција за вработување	30 дена	Пополнето барање за жалба, лична карта	600 МКД	ЦОР 8: Достојна работа и економски раст

6. Услуги за домување

Домувањето останува критичен проблем за многу Роми, вклучувајќи ги и тие кои се враќаат, кои често живеат во неформални населби или се потпираат на семејство и пријатели.

Услуга	Институција/Власт	Време на одговор	Потребни документи	Препорачана цена	Релевантни ЦОР
Барање за легализација на имот	Општина	Минимум 15 дена	Технички документи, лична карта, такса	2,500 МКД	ЦОР 11: Одржливи градови и заедници
Барање за наследна постапка	Суд	Започнува во рок од 5 дена	Извод на родени, извод на умрени, документи за имот, такса	2,500 МКД	ЦОР 16: Мир, правда и силни институции
Барање за имотен лист	Катастар	1 ден	Барање за имотен лист, лична карта	600 МКД	ЦОР 11: Одржливи градови и заедници

Барање за регистрација на адреса	Министерство за внатрешни работи (МВР)	7 дена	Пополнето барање, лична карта, такса	300 МКД	ЦОР 11: Одржливи градови и заедници
----------------------------------	--	--------	--------------------------------------	---------	-------------------------------------

7. Специјализирани социјални услуги

Покрај општите услуги, постојат и специјализирани услуги фокусирани на превенција на насилство, згрижување, медијација и друга поддршка за ромската заедница.

Услуга	Институција/Власт	Време на одговор	Потребни документи	Релевантни ЦОР
Превенција и пријавување на насилство	Министерство за внатрешни работи (МВР)	Веднаш	Лична карта, било каков доказ за насилство	ЦОР 5: Родова еднаквост
Апликација за пријавување на семејно насилство	Министерство за внатрешни работи (МВР)	Веднаш	Смартфон, пристап до апликацијата	ЦОР 5: Родова еднаквост
Пристап до засолниште за жртви на насилство	Национална мрежа за спречување на насилство врз жени	Веднаш	Лична карта, упатување од социјални услуги или полиција	ЦОР 5: Родова еднаквост
Услуги за згрижување на ромски деца	Министерство за социјална политика, демографија и млади	Варира според случајот	Барање за згрижување, лична карта, документи за проценка на домот	ЦОР 10: Намалување на нееднаквостите
Ромски здравствени медијатори	Министерство за здравство, поддржано од НВО-и (нпр. ХЕРА)	Континуирано	Лична карта, здравствена картичка ако е достапна	ЦОР 3: Добро здравје и благосостојба
Образовни медијатори за ромски деца	Министерство за образование	Континуирано	Документи за упис во училиште	ЦОР 4: Квалитетно образование
Ромски културни медијатори	Министерство за култура, поддржано од НВО-и	Континуирано	Нема, услуга базирана на заедницата	ЦОР 10: Намалување на нееднаквостите

Субвенционирано вработување за ранливи групи	Агенција за вработување	Варира според апликацијата	Лична карта, статус на активен барател на работа	ЦОР 8: Достојна работа и економски раст
Правна помош за Ромите кои се враќаат	Бесплатна правна помош (Министерство за правда)	Варира според случајот	Лична карта, релевантни правни документи	ЦОР 16: Мир, правда и силни институции

Анекс 2

Установи за социјална заштита

Клучни вршители на дејноста социјална заштита се установите за социјална заштита. Со Законот за социјалната заштита се уредува начинот и постапката за основање, работа и престанок на работа на установите за социјална заштита како организационен облик за вршење работи од социјална заштита. Одредбите на Законот за установите имаат супсидијарна примена и се применуваат доколку со Законот за социјалната заштита не е поинаку уредено.

Установите за социјална заштита се основаат како: центар за социјална работа, установа за вон-семејна социјална заштита и центар за социјални услуги.

Центар за социјална работа

Центарот за социјална работа е јавна установа за социјална заштита со јавни овластувања заради вршење на работите од социјална заштита за подрачјето на една или повеќе општини. Центарот за социјална работа може да се основа ако ги има следниве образовни профили: социјален работник, психолог, педагог и правник кои имаат лиценца за работа. Центарот за социјална работа ги врши следниве работи: решава за правата од социјална заштита, детска заштита, меѓународна и привремена заштита, семејно-правни односи, социјална сигурност на стари лица, постапува по работите од својата дејност утврдени со прописите од кривичното право и врши други работи утврдени со закон.

Установи за социјална заштита

Законот за социјалната заштита прави јасна разлика помеѓу организациските форми за обезбедување социјални услуги во домот и во заедницата од една страна и социјалните услуги за вон-семејна заштита, од друга страна. Тоа повлече различни промени во регулативата во однос на воспоставувањето и организацијата на доставата на услугите согласно нивниот вид и карактер. Терминот „центар за социјални услуги“ беше воведен како организациска форма за обезбедување на услуги на дневен или привремен престој во домот и во заедницата.

Центарот за социјални услуги кој дава дневни услуги се организира како: центар за социјални услуги во домот, центар за дневен престој, центар за рехабилитација, центар за ресоцијализација и советувалиште. Центарот за

социјални услуги кој дава привремени услуги се организира како: центар за привремен престој, центар за одмена на семејна грижа и кука на пола пат.

Центарот за социјални услуги може да дава интегрирани услуги во домот и во заедницата, во зависност од категоријата на корисници и стандардите и нормативите за давање на услугата. Центарот за социјални услуги врши работи од социјална заштита на давање социјални услуги во согласност со видот, описот и корисниците на социјалната услуга во домот или заедницата, утврдени со Законот за социјалната заштита.

Услугите на вон-семејна заштита се даваат од установите за вон-семејна социјална заштита кои се основаат како: дом за згрижување; дом за помош и нега; воспитна установа; установа за третман и рехабилитација; групен дом; и установа за прифат на баратели на азил. Установата за третман и рехабилитација може да се организира како терапевтска заедница. Во установата може да се воспостави советуваиште, како посебна организациона единица.

Центрите за социјални услуги и установите за вон-семејна заштита се основаат како јавни и приватни установи за социјална заштита

Анекс 3

Прашања за општините за социјални услуги согласно член 22 од Законот за локална самоуправа

1. Каков вид на социјални услуги имате во програмите за социјална заштита или пак во некоја друга програма (пр. програма за еднакви можности, за детска заштита и сл) за 2023 и 2024 година?
2. Дали имате посебни програми за Роми во областа на социјалните услуги?
3. Дали имате податок во 2023 и до јуни 2024 колку Роми се обратиле до општината за некаков вид на социјална услуга? Колку лица добиле некаква помош, а колку се одбиени и зошто?
(Согласно Законот за еднакви можности-чл.18, податоците да бидат разделени по пол и по можност по возрастни групи).
4. Дали општината има практика да разменува податоци со Центрите за социјална работа во однос на обезбедување на социјални услуги за Роми?

Анекс 4

Прашалник за пристап до социјални услуги за Роми

Организација:.....

1. Во кој регион /општина работите?.....

2. Колку години работите со прашања поврзани со интеграција на Ромите?.....

3. Со која група најчесто работите или која група најчесто ви се обраќа за помош (ве молиме опишете: по пол, возраст, образование, работен статус, големина на домаќинства....)

(1) Прашања за пристап до социјални услуги:

1. Тековен пристап до социјални услуги:

1.1. Дали знаете кои социјалните услуги се достапни за вашата целна група во вашата околина?

(Да/Не)

1.2. Дали знаете за кои услуги можат да аплицираат во општината, во центарот за социјални работи или во други НВО?

.....
.....

1.3. Дали сте помогнале на вашата целна група да пристапи до одредени социјални услуги во последните 3 години и до кои? (Повеќе избор: здравство, образование, домување, вработување, социјална заштита, итн.)

.....
.....

1.4. Како би го оцениле вашето искуство со овие услуги? (Скала од 1-5)

1.5. Колку често вашата целна група користи социјални услуги?

(Често, повремено, ретко, никогаш)

.....

2. Бариери за пристап:

2.1. Со какви предизвици се соочувате и вие и вашата целна група при пристапот до социјалните услуги?

.....
.....
2.2. Дали некогаш ви бил одбиен пристап до некоја социјална услуга? Ако е така, зошто?

.....
.....
2.3 Дали има некои специфични фактори (на пр., дискриминација, недостаток на информации) кои го попречуваат пристапот до социјалните услуги на вашата целна група?

.....
.....
3. Предлози за подобрување:

3.1. Какви подобрувања предлагате за подобар пристап до социјалните услуги и до центрите за социјална работа и до општината ?

.....
.....
3.2. Дали има некои конкретни услуги за кои сметате дека недостасуваат или се несоодветни за вашата целна група?

.....
.....
4. Повратни информации за постоечките практики:

4.1. Кои аспекти од сегашниот систем ви се корисни?

.....
.....
4.2 Можете ли да спделите некакви позитивни искуства со социјалните служби?

.....
.....
4.3. Како мислите дека овие позитивни аспекти можат да се прошират или подобрат?

.....

РОМАКТЕД фаза 2 "Промовирање на добро владеење и зајакнување на Ромите на локално ниво" е Заедничка Програма помеѓу Европската Унија и Советот на Европа.

Програмата РОМАКТЕД фаза 2 се имплементира во периодот Јануари 2021 до Декември 2024.

Целите на Програмата се:

- Да изгради политичка волја и одржлив политички ангажман на локалните власти за подобрување на демократското локално управување (владеење) и да изгради капацитет и стимулира јакнење на локалните ромски заедници за да придонесат во дизајнирањето, спроведувањето и мониторингот на планови и проекти кои се однесуваат на нив;
- јакнење на ромската заедница - на индивидуално ниво (им асистира на луѓето да ги практикуваат своите основни права и прошират своите капацитети и вештини), како и на ниво на заедницата (им асистира на луѓето да се организираат за да ги искажат своите интереси околу решавање на проблемите во заедницата);
- подобрување и проширување на посветеноста, капацитети, знаења и вештините на институциите во работењето за ромска инклузија (вклучување на Ромите), како и воведување во пракса на концептот за добро управување (владеење).

Специфичноста на делувањето е да им се помогне на локалните власти да интегрираат конкретни димензии/мерки, фокусирани на Ромите, во тековните севкупни (мејнстрим) локални политики, буџети и испорака на јавни услуги во нивната агенда, при зголемување на учеството на ромските граѓани во дизајнирањето, спроведувањето и мониторингот на тие политики и проекти

Оваа публикација е изработена во рамки на програмата РОМАКТЕД фаза 2, достапна на македонски и англиски јазик во електронска форма, со финансиска поддршка од Европската Унија и Советот на Европа.

Нејзината содржина е единствена одговорност на авторите. Изразените ставови не може да се смета дека ги одразуваат официјалните мислења на Советот на Европа и на Европската Унија.

Земјите членки на Европската Унија одлучија да ги поврзат своите знаења, ресурси и судбини. Заедно тие изградија зона на стабилност, демократија и одржлив развој, истовремено одржувајќи ја културната разновидност, толеранцијата и индивидуалните слободи. Европската Унија се залага за споделување на своите постигнувања и вредности со држави и народи и надвор од нејзините граници.

www.europa.eu

Советот на Европа е водечка организација за човековите права на континентот. Таа има 46 држави членки, вклучувајќи ги сите членки на Европската унија. Сите држави членки на Советот на Европа ја потпишаа Европската конвенција за човекови права, која претставува меѓународен договор за заштита на човековите права, демократијата и владеењето на правото. Европскиот суд за човекови права ја следи примената на оваа конвенцијата од страна на државите членки.

www.coe.int

Co-funded
by the European Union

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Co-funded and implemented
by the Council of Europe